

SOCIALNI IZZIV

številka 30 / letnik 15 / december 2009

SOCIALNA ZBORNICA SLOVENIJE

PILOTSKI PROJEKT NASTANITVENE PODPORE ZA BREZDOMNE

Bojan Kuljanac, Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice

V Društvu za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice smo v začetku leta 2008 začeli načrtovati in izvajati pilotski projekt nastanitvene podpore brezdomnim. Projekt poteka v različnih fazah. Prva faza je bila postavljanje osnovne ideje projekta ter prijavljanje na razpise. V tej začetni fazi so hkrati potekale priprave bodočih brezdomnih stanovalcev ter študijski obisk na Norveško. Druga faza, v kateri se nahajamo sedaj, je faza pilotskega implementiranja modela oz. njegovo akcijsko raziskovalno razvijanje in preizkušanje. Tretja faza bo zajemala uveljavitev modela kot stalne oblike dela z brezdomnimi v Sloveniji. V članku bom predstavil namen, implementacijo in dileme s katerimi se srečujemo ter vlogo socialnega dela v projektu.

NAMEN PROJEKTA

Projekt obsega vzpostavljanje novih nastanitvenih možnosti – strokovno podprtih stanovanj ter pripravo ljudi za prehod iz stanja, ko posameznik nima strehe nad glavo, v samostojno bivanje. Društvo na prostem stanovanjskem trgu najame stanovanje, v katerem določeno obdobje bivajo osebe, ki so dolgotrajno brez doma oz. ustrezne namestitve. Namen bivanja v podprtem stanovanju je, da si uporabniki v tem obdobju, z ustrezno strokovno podporo: urejajo in izboljšajo pogoje svojega življenja, v večji meri dosegajo cilje, ki si jih sami zastavijo, ter da se po tem obdobju v čim večji meri bivalno osamosvojijo oz. bolj kakovostno obvladujejo svoje življenje.

Množično brezdomstvo, kot ga poznamo v urbanih okoljih sodobnih, ekonomsko razvitih družb, je v Sloveniji pretežno nov pojav, v stalnem naraščanju v zadnjem desetletju ali dveh. Do zdaj na področju brezdomstva ni bilo razvitih še nobenih celostnih politik, niti izdelanih strategij za preventivo ali soočanje z brezdomstvom, predvsem pa nimamo izdelanih učinkovitih mrež in koordinacij, ki bi združevale vse potrebne ravni. Razen

osmih zavetišč v različnih slovenskih mestih, dveh dnevnih centrov (prvega razvitega s strani naše organizacije) in enega programa, ki omogoča ekonomsko, kulturno in izobraževalno vključitev brezdomnih ljudi (razvitega s strani naše organizacije), visokopražni ali nastanitveni programi za brezdomne v Sloveniji ne obstajajo. Obstaja nujna potreba po razvoju celostnih politik na področju nastanitvene podpore brezdomnim, vključno s potrebo po osveščanju javnosti in odpiranju javnega dialoga o omenjeni tematiki.

Projekt nastanitvene podpore je inovativen in razvija povsem nove pristope dela na področju reševanja nastanitve, saj meri k izpolnitvi zgoraj naštetih potreb. Projektne cilje poskušamo doseči tudi z razvijanjem trajnega partnerstva z norveškimi organizacijami, ki delujejo na področju brezdomstva. Naš formalni partner v projektu je »The Church City Mission Oslo« (Kirkens Mynision Oslo), preko katerega smo se povezali še z drugimi norveškimi organizacijami.

IMPLEMENTACIJA PROJEKTA

Do sedaj smo realizirali: študijski obisk slovenskih strokovnjakov na Norveško (ogled modelov dobre prakse in nadaljnje mreženje); sprejem norveških strokovnjakov v Sloveniji, kjer so vodili javna predavanja in delavnice za slovenske strokovnjake, ki sodelujejo pri implementaciji pilotskega modela in tudi za širšo strokovno javnost; vzpostavitev trajnega partnerstva z norveškimi strokovnjaki ter elektronsko posvetovanje tekom izvajanja projekta. Naredili smo manjšo raziskavo evropskih in posebno norveških modelov dobre prakse na področju nastanitvene podpore; raziskavo relevantnih izkušenj in stanja v Sloveniji; raziskavo potreb v Sloveniji med organizacijami in socialno izključenimi ljudmi. Preko uličnega časopisa Kralji ulice in drugih medijev smo osveščali javnost in promovirali novo idejo. Ravno tako smo pred začetkom izvajanja projekta naredili načrt evalvacije ter razvili projektno mrežo in svet projekta za pospeševanje razvoja politik na področju brezdomstva in nastanitve.

Hkrati se je izvajalo pripravljalno obdobje za vstop v program. Načeloma se v program lahko vključi vsak, vendar se zavedamo materialnih omejitev in omejene podpore širšega okolja. Upoštevajoč to omejitev in na podlagi dosedanjih osebnih ter delovnih izkušenj in vključenosti uporabnikov v društvo, smo sestavili skupino osmih bodočih stanovalcev. Mesečno smo izvajali srečanja na katerih smo se pogovarjali o pogojih vključitve v program, postopku vključevanja, odgovornostih in pravicah stanovalca, o intenzivnosti strokovnega spremljanja, finančnem prispevku (k stroškom stanovanj), povezovanju z drugimi organizacijami, o pravilih bivanja, o kršenju pravil in dogovorov, ciljih vključenosti v program, sodelovanju z mediji.

Po več skupnih srečanjih so se izoblikovale skupine dveh ali treh stanovalcev, ki naj bi skupaj stanovali. Nato smo začeli izvajati skupinska srečanja z manjšimi skupinami, kjer so se izoblikovala pravila konkretnega stanovanja ter dogovor med stanovalci in društvom. Hkrati pa si je vsak stanovalec izbral ključnega delavca, s katerim sta naredila individualni načrt za obdobje bivanja v stanovanju. Vsak individualni načrt vključuje opis življenjskih ciljev in načinov njihovega doseganja, vključno s ciljem bivalnega osamosvajanja.

Prvi stanovalci so se vselili v avgustu 2008, kmalu za tem so sledile nove skupine dveh ali treh stanovalcev. Tako smo do konca leta najeli štiri stanovanja ter nastanili 10 stanovalcev. V letu 2009 se je projekt še razširil. Trenutno imamo vključenih 14 stanovalcev v petih stanovanjih. Do sedaj smo enega stanovalca morali izključiti zaradi grobih kršitev dogovorjenih pravil. Drugi stanovalec pa si je sam najel drugo sobo ter tako predčasno zaključil program. Predčasno zato, ker smo v našem konceptu predvideli, da bo bivanje v podprtih stanovanjih trajalo eno leto in pol.

Vloga socialnega dela v programu Projekt je usmerjen v doseganje zastavljenih in s časom razvijajočih se individualnih načrtov, prilagojenih vsakemu posameznemu uporabniku in njegovim

specifičnim potrebam in značilnostim. Pri tem izhajamo iz že obstoječih virov vsakega posameznika – njemu lastnih in tistih, ki izvirajo iz njegovih socialnih mrež, ki jih bomo s pristopi krepitev moči pomagali razvijati in krepiti. Pogoj za vključenost v program je izdelava individualnega načrta skupaj z ključnim delavcem v programu. Individualni načrt obsega: osnovne materialne vire; socialne vloge, status in spretnosti; socialne mreže; dostopnost do pravic, sredstev in storitev; življenjske dogodke, vzorce ravnanja in vizijo za prihodnost.

Strokovno socialno delo namestitvene podpore vključuje naslednje dejavnosti:

- redna enkrat tedenska srečanja vseh stanovalcev s strokovnima delavcema, zadolženima za stanovanje. Ti sestanki trajajo predvidoma nekaj ur in praviloma vključujejo pripravo skupnega obroka. Na sestankih se pregleda dogajanje v preteklem tednu, stanje financ in poravnavanje obveznosti, vzdrževanje stanovanja, odnosi med stanovalci, sosedi, itd. ter se ustrezno načrtuje prihodnje obdobje (teden);
- redni stiki med posameznikom in njegovim ključnim delavcem, pri čemer bo osnovna pozornost posvečena doseganju ciljev iz posameznikovega individualnega načrta;
- krizne intervencije, ki vključujejo 24-urno telefonsko dostopnost obeh strokovnih delavcev v kriznih situacijah, ki bodo okvirno vnaprej opredeljene v pravilih stanovanja;
- občasni obiski strokovnih delavcev v stanovanju, predvsem v zvezi z urejanjem kakih (ne-kriznih) zadev, ki so pač potrebna v zvezi s stanovanjem in bivanjem v njih.

Vključenost v projekt je vezana na individualni načrt, kar pomeni, da smo med trajanjem namestitve skupaj s stanovalcem preverjali doseganje njegovih lastnih ciljev. S štirimi skupinami stanovalcev smo na polletni evalvaciji skupaj pregledali dogajanje v prvih šestih mesecih vključenosti v program. Takih srečanj so se udeležili vsi stanovalci, oba ključna delavca ter predstavniki širšega tima projekta. Pregledali smo preteklo dogajanje, kateri od ciljev, opredeljenih v individualnem načrtu, so bili že doseženi, kakšne so vizije in cilji za prihodnost. Skupaj smo ocenili, ali je sodelovanje pripomoglo k doseganju zastavljenih ciljev posameznega stanovalca.

DILEME PRI IZVAJANJU PROJEKTA

Projekt izhaja iz načela, da bi morala biti pravica do stanovanja ena od temeljnih in neodtujljivih pravic ljudi. Osnovni namen programa je prispevati k uresničevanju te pravice za skupino brezdomnih, ki so praviloma večkratno in izjemno socialno izključeni in imajo kot taki slabše možnosti za uresničevanje te pravice. Glede na kompleksnost, dolgotrajnost in večplastnost socialne izključenosti sledi, da brezdomni praviloma potrebujejo celovito podporo pri ponovnem socialnem vključevanju, ki obsega nastanitveno, zaposlitveno, socialno-odnosno, kulturno in druge razsežnosti. Po naših izkušnjah velikokrat sama dostopnost stanovanja ne razreši »avtomatično« težav na drugih področjih; za napredovanje na različnih področjih in doseganje stabilnosti je praviloma potrebna dolgoročnejša socialna podpora na različnih področjih življenja.

Poleg tega je izhodiščna paradigma projekta koncept »najprej stanovanje«, ki predpostavlja, da je varna in trajna namestitev predpogoj za urejanje posameznikovega življenja in nujno izhodišče za nadaljnjo socialno, zdravstveno, duševno, materialno ... dobrobit posameznika. Ne pa obratno, da bi si posameznik moral najprej urediti druge sfere svojega življenja, šele potem si lahko zasluži stanovanje.

Tekom izvajanja programa se nam odpirajo različne dileme. Predstavil bom le nekaj primerov. S prvimi težavami smo se srečali že ob iskanju stanovanj, saj so nas lastniki hitro odslovili, ko smo omenili, kdo smo in zakaj bi najeli stanovanje. To težavo smo nekako rešili tako, da smo najeli nepremičninsko agentko, ki je sicer tudi imela težave, vendar ji je uspelo dobiti dovolj stanovanj za sredstva, ki so nam na razpolago.

Glede na to, da težimo k vključevanju vseh brezdomnih, je bila dilema tudi, kako izbrati bodoče stanovalce. Odločili smo se, da povabimo tiste uporabnike, s katerim že dlje časa sodelujemo oz. so vključeni v različne aktivnosti društva. Vendar s tem avtomatsko izključimo tiste, ki v tem obdobju niso vključeni v društvo ali so manj aktivni, manj mobilni itd.

Vključenost v program je prehodna, kar pomeni, da je posamezni uporab-

nik vključen leto in pol. Za prve stanovalce se začnejo zadnja polovica leta vključenosti, vendar je za nekatere to premalo časa, da bi si uredili svojo situacijo. Postavljeni smo pred dilemo, kaj naj naredimo v zvezi s tistimi, ki se po letu in pol, ko se jim izteče program, ne bodo uspeli nastanitveno osamosvojiti. Če bodo morali nazaj na cesto, nismo s programom dosegli nobenega cilja. Zato trenutno intenzivno razmišljamo o naslednjih fazah projekta ter se povezuje s Stanovanjskim skladom MOL.

Veliko dilem pri izvajanju programa se nam odpira pri individualnem delu s stanovalci. V kolikšni mere stanovalce obvezovati, da se vključujejo v individualno in skupinsko delo? Kje je meja med pomočjo in podporo ter infantilizacijo stanovalcev? Kako delati s stanovalcem, ki je zasvojen z alkoholom ter tega ne prizna? Ali imamo strokovni delavci pravico izbirati si stanovalce, s katerim bomo delali in s katerimi ne?

Vse te dileme bolj ali manj uspešno rešujemo ter se z njimi soočamo na rednih tedenskih sestankih. Dejstvo je tudi, da gre za program, ki je še v razvoju, vendar se bodo dileme s časom in izkušnjami delno razrešile; izvajanje pa bo postalo bolj utečeno in izoblikovano.

ZAKLJUČEK

Kljub temu, da se po mnenju strokovnjakov, obseg prikritega in odkritega brezdomstva v Sloveniji povečuje, pri nas še nimamo izdelanih standardov in definicij, niti razvitih učinkovitih mrež in koordinacij, ki bi združevale potrebne ravni. Problematika brezdomstva nasploh, kakor tudi problematika nastanitvenih možnosti za to populacijo, sta področji, ki ju je potrebno uvideti celostno, iskati dolgoročne rešitve ter ju reševati na nacionalni ravni in z združevanjem in povezovanjem (tudi mednarodnim) vladnih in nevladnih organizacij in služb. V Sloveniji se s tovrstno problematiko sistematično ne ukvarja še nihče, niti se o nastanitveni problematiki brezdomnih ne odpira javnih diskusij, kar kaže na nujno potrebo po razvoju tega področja.

Analiza institucionalne mreže na področju brezdomstva v ljubljanski regiji (Dekleva, Razpotnik 2007), kaže na kritično pomanjkanje nastanitvenih kapacitet za brezdomne. Do sedaj razvite

nastanitvene kapacitete za brezdomne temeljijo le na začasnem reševanju stanovanjskega problema (zavetišča) in ne predstavljajo dolgoročnih rešitev in tako opazamo očitno pomanjkanje visokopražnih in podpornih nastanitvenih programov za brezdomne v Sloveniji. Tovrstnega problema se začnejo postopoma zavedati tudi državne inštitucije, zaradi česar je mogoče utemeljeno domnevati, da bodo sčasoma začele delovati v smeri podpiranja programov, ki se ukvarjajo z reševanjem nastanitvene problematike brezdomnih. Projekt temelji na razumevanju ustreznosti nastanitve kot temeljnega predpogoja za uspešno vključevanje na več nivojih (socialnem, ekonomskem in kulturnem) ter večjo avtonomizacijo posameznika.

Poleg tega projekt naslavlja tudi širšo javnost in je usmerjen v informiranje, osveščanje in odpiranje javnega dialoga na temo socialne izključenosti, brezdomstva in sistema nastanitvene podpore brezdomnim, kar bo posledično pripomoglo k višanju solidarnosti in vključevanja socialno izključenih v družbo.

Pomembna ciljna skupina projekta so tudi vladne in nevladne organizacije ter strokovnjaki, ki delujejo na področju brezdomstva, ki jih projekt naslavlja v smislu izobraževanja in osveščanja ter pred-

postavlja vzpostavitev trajne projektne mreže organizacij in strokovnjakov, ki bo delovala na razvoju sistema nastanitvene podpore in prispevala k trajnostnemu razvoju na področju socialno varstvenih programov. V tem smislu bodo rezultati in širši učinki projekta vidni v oblikovanju strokovnih smernic za razvoj in aplikacijo celostnega modela nastanitvene podpore, ki bodo predstavljale strokovno podporo za oblikovanje celostne lokalne in nacionalne politike socialnega vključevanja brezdomnih v Sloveniji.

Ožja, vendar potencialno zelo pomembna ciljna skupina so ustvarjalci politik v zvezi s brezdomstvom, na katero bomo poskušali vplivati preko oblikovanega strokovnega sveta projekta. Ta ciljna skupina pa bo imela tudi vlogo strateških partnerjev projekta oz. dolgoročnejšega uveljavljanja zamisli programov nastanitvenih podpor brezdomcem.

Projekt v prihodnje želimo nadgrajevati in dopolnjevati ter upamo, da bo še naprej podprt s strani lokalnih in državnih institucij ter strokovne in širše javnosti. Zavedamo se, da leto in pol ni dovolj, da si brezdomna oseba uredi svojo situacijo in smo tako primorani iskati nadaljnje rešitve. Vzpostavili smo tudi sodelovanje z Javnim stanovanjskim skladom MOL, pri katerem so

stanovalci, ki izpolnjujejo pogoje, vložili vloge za bivalne enote.

Pomembno je poudariti, da projekt izhaja iz načela, da je bivalna samostojnost le en izmed (bolj ugodnih) rezultatov, ki pa ni nujen. Hkrati pa se zavedamo, da bomo nekatere stanovalce morali spremljati več kot leto in pol tudi, če bodo v vlogi najemnika. Kakšna podpora bo potreboval, je odvisno od posameznega stanovalca in njegovih potreb. Projekt načrtujemo razvijati tudi v ruralnem okolju, saj je za to precejšnji interes s strani uporabnikov in tudi cene najema so tam bolj ugodne.

VIRI IN LITERATURA

1. Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2007), Brezdomstvo v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
2. Interni dokumenti Društva za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.
3. Kuljanac B. (2009), Pilotski projekt nastanitvene podpore, Fakulteta za socialno delo, naloga za diferencialni študij.
4. Najprej stanovanje. (b.d.). Pridobljeno s svetovnega spleta 3. 8. 2009: http://www.kraljiulice.org/najprej_stanovanje.htm.